

GERONTOLOGIESE KODES IN DIE AFRIKAANSE POËSIE

deur

JOHANNA A. GELDENHUYS, M.A., T.H.O.D. (P.O.K)

Proefskrif voorgelê vir die graad Philosophiae Doctor in
Afrikaans en Nederlands in die Fakulteit Lettere en
Wysbegeerte van die Potchefstroomse Universiteit vir
Christelike Hoër onderwys.

PROMOTOR: PROF. J VAN DER ELST

MEDEPROMOTOR: PROF. H. DU PLOOY

POTCHEFSTROOM

1996

DANKBETUIGING

My opregte dank aan almal wat regstreeks en onregstreeks bygedra het tot die totstandkoming en voltooiing van hierdie proefskrif:

my promotor, prof. J. van der Elst en medepromotor prof. H. du Plooy vir baie ure se insiggewende en stimulerende gesprekke, besondere raad en motivering en omdat hulle bereid was om saam met my in die lewensvatbaarheid van hierdie studieonderwerp te glo;

proff. D.H. Steenberg, M.C.A Seyffert en H. Viljoen wat elkeen insette vir die afhandeling van hierdie studie gelewer het;

die personeel van die Ferdinand Postma Biblioteek vir besondere deeglike soektogte na taamlik onbekombare materiaal en volgehoue flinke diens;

die toenmalige Transvaalse Onderwysdepartement vir studieverlof toegestaan op aanbeveling van ons prinsipaal, mnr. A.P. Joubert;

Andre, my man, wat in baie opsigte die spit moes afbyt, vir sy volgehoue ondersteuning, begrip en aansporing;

my dogters, Sue-Marie en Christina wat as gevolg van hierdie studie moes leer om baie selfstandiger te wees, vir hulle hulp, drukkies en aanpassing;

aan God alleen die eer, want "As die Here die huis nie bou nie, swoeg dié wat daaraan bou tevergeefs".

INHOUDSOPGAWE

1. Inleiding	1
1.1 Probleemstelling	1
1.1.1 Die ouderdom in die Afrikaanse digkuns	4
1.1.2 Gerontologie as tema in die Afrikaanse letterkunde	4
1.1.3 Ouer kunstenaars	5
1.1.4 Bejaardes as karakters	6
1.2 Doelstellings	7
1.3 Sentrale teoretiese stelling	8
1.4 Afbakening van die ondersoekgebied	9
1.5 Chronologie en metode van ondersoek	10
1.6 Verdere toeligting	11
1.6.1 Oorsig oor vorige navorsing	11
1.6.2 Probleme met bestudering van ouderdomsletterkunde	12
1.6.3 Gerontologiese studies in die letterkunde	12
1.7 Die ouderdom in die Afrikaanse letterkunde	19
1.7.1 Aanbieding van ouderdom in die Afrikaanse digkuns	19
1.7.2 Ouer kunstenaars	28
1.7.3 Bejaardes as karakters in die Afrikaanse prosa	30
1.8.1 Vorme van bejaardheid ter sprake: 'n algemene oorsig	31
1.8.2 Ouderdom as (laaste) lewensfase	34
1.8.3 Ouderdomspersepsies	37
1.9 Slotopmerking	42
2. Begripsomskrywing	43
2.1 Begripsomskrywing: kode	43
2.2 Literêre kodes	53
2.2.1 Genrekode	53

2.2.1.1 "Vollendungsroman"	54
2.2.1.2 Ouderdomsprokies	55
2.2.2 Metaforiese kodes	56
2.2.2.1 Houers as metafore	57
2.2.2.2 Konflik tussen negatiewe en positiewe magte	57
2.2.2.3 Herlewing of metamorfose as metafoor	58
2.2.2.4 Tydmetafore	58
2.2.2.5 Reismetafore	59
2.2.2.6 Inventaris as metafoor	60
2.2.2.7 Plante en diere as metafore	60
2.2.2.8 Spieëlmetafore	61
2.2.2.8.1 Die moederfiguur as spieël (metafoor)	62
2.2.3 Jukstaponering	64
2.2.4 Vormlikheid	64
2.2.5 Bundeltitels	65
2.2.6 Gedigtitels	66
2.2.7 Tematiese kodes	66
2.2.8 Leserspersepsie	68
2.2.8.1 Deiktiese verskille	68
2.2.8.2 Ontkenning	69
2.2.8.3 Stereotipering	69
2.2.9 Idiolek	70
2.3 Inhoudelike kodes	71
2.3.1 Begripsomskrywing: gerontologie	71
2.3.2 Fisieke kodes	72
2.3.2.1 Biologiese verouderingskodes	74
2.3.3 Psigologiese kodes	76
2.3.3.1 Sterwenskodes	77

2.3.3.1.1	Erkenning van die naderende dood	77
2.3.3.1.2	Individuele doodsbenederingskodes	78
2.3.3.1.3	Doodsvrees as kode	79
2.3.3.1.4	Doodsperspeksies as kodes	80
2.3.3.1.5	Hantering van die doodsbeseef as kode	80
2.3.3.1.6	Vorbereidingskodes	82
2.3.3.1.7	Doodsontkenningskodes	85
2.3.3.2	Poëtiese onsterflikheid	86
2.3.3.3	Ontkenningskode	88
2.3.4	Sosiale en kulturele kodes	88
2.3.5	Ruimtelike kodes	90
2.3.5.1	Interaksie met die milieu	91
2.4	Voorlopige samevatting	95
3.	Gerontologiese kodes in die poësie van E. van Heerden	96
3.1	Inleidend	96
3.1.1	Verandering vanaf 1972	97
3.2	Gerontologiese kodes in bundel-, subtitels en motto's	101
3.2.1	Titel: <i>Tyd van verhuising</i> (1975)	101
3.2.1.1	Onderafdelings: <i>Tyd van verhuising</i> (1975)	102
3.2.1.1.1	"Vertraagde tempo"	102
3.2.1.1.2	"Die laksman"	103
3.2.2	Bundeltitle: <i>Kanse op 'n wrak</i> (1982)	103
3.2.3	Bundeltitle: <i>Amulet teen die vuur</i> (1987)	104
3.2.3.1	Onderafdelings: "Volgende asseblief"	105
3.2.3.2	"Kannelure"	105
3.2.3.3	"Insidenteel"	106
3.2.3.4	"Korridor"	106
3.3	Biologiese verouderingskodes	107

3.3.1	Objektiewe ouderdomswaarneming	108
3.3.2	Subjektiewer ouderdomsbelewing as kode	111
3.3.3	Persoonlike ouderdomservaring as kode	112
3.4	Sosiaal-gerontologiese kodes	116
3.5	Vereensamingsamingskodes	121
3.6	Ontheftingskodes	126
3.7	Besinning- en rekenskapskodes	132
3.8	Bestekopname as kode	136
3.9	Aftakelingskodes	139
3.10	Afskeids- dood- en sterwenskodes	147
3.11	Digterlike onsterflikheid	153
3.12	Terugskouings en jeugherinneringe	159
3.13	Ruimtekodes	165
3.14	"Dirty old man" en wyse-ou-man-kodes	171
3.15	Voorlopige samevatting	174
4.	Gerontologiese kodes in die poësie van E. Eybers	176
4.1	Inleidend	176
4.2	Gerontologiese kodes in bundel- en gedigtitels	179
4.2.1	Bundeltitels	179
4.2.2	Gedigtitels	182
4.3	Biologiese verouderingskodes: siekte en aftakeling	183
4.3.1	Verouderings- en aftakelingskodes	184
4.3.2.1	Kardio-vaskulêre kodes: hartprobleme	192
4.3.2.2	Beroerte	195
4.3.2.3	Siektekodes	198
4.4	Sosiaal-gerontologiese kodes	201
4.5	Terugskouing-, bestekopname- en rekenskapskodes	209
4.5.1	Herinneringe	210

4.5.2 Poëtikale verantwoording	216
4.6 Afskeids-, dood- en sterwenskodes	218
4.7 Ruimtekodes	231
4.8 Voorlopige samevatting	238
5. Gerontologiese kodes in die poësie van S.J. Pretorius	241
5.1 Inleidend	241
5.2 Gerontologiese kodes in bundel- en gedigtitels	243
5.3 Biologiese verouderingskodes: siekte en aftakeling	244
5.4 Sosiaal-gerontologiese kodes, onthechting en vereensaming	252
5.5 Terugskouing, bestekopname en rekenskap	262
5.6 Poëtikale verantwoording en onsterflikheid	270
5.7 Afskeids-, dood- en sterwenskodes	273
5.8 Ruimtekodes	279
5.9 Voorlopige samevatting	280
6. Slotsom: Gerontologiese kodes in die poësie van Ernst van Heerden, Elisabeth Eybers en S.J. Pretorius	283
6.1 Gerontologiese kodes	284
6.1.1 Biologiese kodes	284
6.1.2 Aftakelingskodes	285
6.1.3 Sosiaal-gerontologiese kodes	286
6.1.4 Psigologiese kodes	287
6.1.4.1 Besinning	287
6.1.4.2 Herinnering	288
6.1.5 Afskeid en dood	289
6.1.6 Kreatiwiteit	290
6.1.7 Ruimtelike kodes	290
6.1.8 Literêre kodes	291

6.1.8.1 Metaforiek	291
6.1.8.2 Stylmiddele	294
6.2 Samevatting	294
6.3 Bevindings	297
6.4 Gevolgtrekking	300
7. Synopsis: Gerontological codes in Afrikaans poetry	303
8. Bibliografie	306

For the complete life, the perfect pattern, includes old age as well as youth and maturity. The beauty of the morning and the radiance of noon are good, but it will be a very silly person who drew the curtains and turned on the light in order to shut out the tranquillity of the evening. Old age has its pleasures, which though different, are not less than the pleasures of youth. W. Somerset Maugham (1949:285)